

şifati ruvâtihî ('*Ülümü'l-hadîs ve şifâtü nekaletih*), *Müsnedü hadîşî Mâlik b. Enes, Telhîşu ehadîşî'l-Muvaţta'*, *et-Ta'rîf bi-esmâ'i aşhâbî'n-nebî 'aleyhi's-selâm, el-Muḥarrec hadîşühüm fî Kitâbî'l-Câmi' li'l-Buḥârî ve'l-Müsnedi's-şahîh li-Müslim b. el-Ḥaccâc, Şüyûhu Ebî Dâvûd es-Sicistânî, Şüyûhu Ebî 'Îsâ et-Tirmizî, Şüyûhu Ebî Muḥammed b. el-Cârûd ellezîne revâ 'anhüm fî Kitâbihî'l-Muntekâ, Ref'û't-temârî fî esmâ'i men tüküllime fihi min ricâli'l-Buḥârî*, oğlu Ebû Ca'fer için kaleme aldığı *Erba'üne hadîs, Egâlihu Yahyâ b. Yahyâ el-Endelüsî fî Muvaţta'î Mâlik rivâyetühû 'anh, eş-Şikât, Kitâb fi'l-fıkh, Meşyehatü İbn Zerḳûn.*

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Halfûn, *Esmâ'ü şüyûhî'l-İmâm Mâlik b. Enes* (nşr. M. Zeynühüm M. Azb), Kahire 1990, neşredenin girişi, s. 6-7; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmilê*, Madrid 1886, I, 350; Ali b. Muhammed er-Ruaynî, *Bernâmecü şüyûhî'r-Ru'aynî* (nşr. İbrâhîm Şebbûh), Dimaşk 1381/1962, IV, 54-55; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XXIII, 71-72; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1400-1401; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 631-640*, s. 284-285; Safedî, *el-Vâfi*, II, 218; Süyûtî, *Ṭabakâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 492-493; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 185; *İzâhu'l-meknûn*, I, 119; II, 530, 570; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 114; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 210, 247, 419, 442; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 181; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 261; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, IX, 61; Sezgin, *GAS*, I, 463-464; Abdülazîz es-Sâvrî, "Esmâ'ü şüyûhî'l-İmâm Mâlik b. Enes li'bn Halfûn", *'Âlemü'l-kütüb*, XIII, Tâif 1412/1992, s. 191-200; a.mlf., "İbn Halfûn el-Evnebî min a'lâmî'l-hadîs bi'l-Endelüs", *Âfâku's-şekâfe ve't-türâş*, IV/14, Dubai 1417/1996, s. 72-89.

ABDÜLKADİR ŞENEL

İBN HALLÂD el-BASRÎ

(ابن خالد البصري)

Ebû Âli Muhammed b. Hallâd el-Basrî el-Mu'tezilî (ö. IV./X. yüzyılın ortaları [?])

Basra ekolüne bağlı Mu'tezile kelâmcısı.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Nisbesi dikkate alınarak Basra'da doğduğu ve orada yaşadığı söylenebilir. Tahsil amacıyla Bağdat'a gidip Ebû Hâşim el-Cübbâî'nin (ö. 321/933) derslerine katıldığı bilinmektedir. Kâdî Abdülcebbar'ın bildirdiğine göre İbn Hallâd, Ebû Hâşim'e önce Askerimükrem'de, daha sonra Bağdat'ta olmak üzere iki ayrı dönemde öğrencilik yaptı (*Fazlü'l-i'tizâl*, s. 324). Öğre-

nimini tamamlayıp Basra'ya döndükten sonra kitap yazmak ve öğrenci yetiştirmekle meşgul oldu. Ebû Abdullah el-Basrî onun en meşhur öğrencisidir. Edip ve âlim olarak tanıtılan İbn Hallâd ihtiyarlık çağına girmeden vefat etti. Görüşleri hakkında da yeterli bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte onun, daha çok Mu'tezile'nin Basra ekolünü etkilemiş olan hocası Ebû Hâşim'e ait kelâmî görüşleri benimsediğini söylemek mümkündür. Bu husus, görüşlerine yer veren Ebû Reşid en-Nisâbü'rî ve Kâdî Abdülcebbar'ın eserlerinin incelenmesinden anlaşılmaktadır. İbn Hallâd, "lutuf nazariyesi"nin bir sonucu olarak isbât-ı vâcibe ve temel konulara ilişkin bilgileri insanda doğuştan yaratmasını Allah için vâcip kabul eder. Yine ona göre rızık insanın meşrû olarak faydalandığı şeydir. Buna göre kişinin meşrû çerçevenin dışında sahip olduğu imkânlar rızık statüsüne girmez (Ebû Reşid en-Nisâbü'rî, s. 153; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muḡnî*, IV, 75; XI, 30; XII, 494; XIII, 155; İbnü'l-Murtazâ, s. 107).

Kaynaklarda İbn Hallâd'a *Kitâbü'l-Uşûl, eş-Şerḥ* veya *Şerḥu'l-Uşûl* adlarıyla anılan bir eser nisbet edilir ve bu eserin Basra'nın tanınmış Mürcie temsilcilerinden Ebû't-Tayyib Muhammed b. İbrâhîm'in görüşlerini reddetmeye önem vererek öncelikle "vâid" konusunu işlediği kaydedilir (İbnü'n-Nedîm, s. 222; Kâdî Abdülcebbar, *Fazlü'l-i'tizâl*, s. 324; İbnü'l-Murtazâ, s. 105). *Şerḥu'l-Uşûl*, tamamlanmamış bir eser olup eksik kalan kısımlarının Kâdî Abdülcebbar tarafından ikmal edildiği kabul edilir (*Şerḥu'l-Uşûl'l-ḥamse*, neşredenin girişi, s. 20, 24, 26-28). Aynı eserin, Zeydiyye imamlarından Nâtık-Bilhak tarafından çeşitli ilâveler yapılmak suretiyle *Ziyâdâtü Şerḥi'l-Uşûl* adıyla genişletildiği belirtilmektedir (Brockelmann, I, 698; Madelung, LXIII/1 [1986], s. 10). Ebû Reşid en-Nisâbü'rî'nin de *eş-Şerḥ*'in özellikle ilâhî sıfatlar ve tabiat felsefesi konularına ilişkin bahislerine *Ziyâdâtü's-Şerḥ* adıyla geniş ilâveler yaptığı, bu şerhin eksik bir nüshasının British Museum'da (nr. 8613) bulunduğu tesbit edilmiştir (Martin, s. 389-390). Öte yandan Ebû Rîde tarafından, Ebû Reşid en-Nisâbü'rî'ye ait *Divânü'l-uşûl* olması muhtemel görülerek yayımlanan (Kahire 1969) *Fi't-Tevhîd* adlı hacimli kitabın Nisâbü'rî'nin *Ziyâdâtü's-Şerḥ*'inin bir bölümünden ibaret olduğu anlaşılmıştır (Ebû Reşid en-Nisâbü'rî, neşredenlerin girişi, s. 8; ayrıca bk. *DİA*, X, 213).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 222; Ebû Reşid en-Nisâbü'rî, *el-Mesâ'il fi'l-hilâf beyne'l-Başriyyin ve'l-Bağdâdiyyin* (nşr. Ma'n Ziyâde – Rıdvân es-Seyyid), Beyrut 1979, s. 153; ayrıca bk. neşredenlerin girişi, s. 8; Kâdî Abdülcebbar, *Fazlü'l-i'tizâl ve Ṭabakâtü'l-Mu'tezile* (nşr. Fuâd Seyyid), Beyrut 1393/1974, s. 319, 324-325, 328; a.mlf., *Şerḥu'l-Uşûl'l-ḥamse*, neşredenin girişi, s. 20, 24, 26-28; a.mlf., *el-Muḡnî*, IV, 75; XI, 30; XII, 494; XIII, 155; İbnü'l-Murtazâ, *Ṭabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 105, 107; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 698; Abdurrahman Bedevî, *Mezâhibü'l-İslâmiyyin*, Beyrut 1971, I, 337; Richard C. Martin, "The Identification of Two Mu'tazilite Mss", *JAOS* (1978), s. 389-393; Daniel Gimaret, "Les Usul al-Hamsa du qâdî Abd al-Gabbâr et leurs commentaires", *Isl.*, sy. 15 (1979), s. 68-73; a.mlf., "Ebn Kallâd", *Etr.*, VIII, 35-36; Wilferd Madelung, "Zu einigen Werken des Imâms Abû Tâlib an-Nâtîq bi'l-Haqq", *Isl.*, LXIII/1 (1986), s. 5-10; J. Schacht, "Ibn Kallâd", *IEP* (Ing.), III, 832; Seyyid Ca'fer Seccâdî, "İbn Hallâd-ı Basrî", *DMBİ*, III, 439-440; Şerafeddin Gölçük, "Ebû Abdullah el-Basrî", *DİA*, X, 84; Avni İlhân, "Ebû Hâşim el-Cübbâî", a.e., X, 146; Yusuf Şevki Yavuz, "Ebû Reşid en-Nisâbü'rî", a.e., X, 213; Ahmed Mahmûd Subhî, "İbn Hallâd", *Mevsû'atü'l-hadâretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, s. 241-243.

METİN YURDAGÜZ

İBN HALLÂD er-RÂMĦÜRMÜZÎ

(bk. RÂMĦÜRMÜZÎ).

İBN HALLİKÂN

(ابن خلکان)

Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî (ö. 681/1282)

Vefeyâtü'l-a'yân adlı eseriyle tanınan tarihçi, fakih, edip ve şair.

11 Rebülâhir 608'de (22 Eylül 1211) Erbil'de (İrbil) doğdu. İlimle uğraşan bir aileye mensuptur. Dedelerinden Hallikân'a (Hallekân, Hillikân) nisbetle İbn Hallikân lakabıyla ün yapmıştır. Babasını ve dedelerini sık sık övgüyle anmasından dolayı kendisine "halli-kân" (geçmişinle övünmeyi bırak) denildiği veya ailesinin Erbil'in Hallikân adlı köyünden gelmesi sebebiyle bu lakabı taşıdığı da rivayet edilir (*Vefeyât*, neşredenin eki, VII, 17). Ona göre sülâlesi Abbâsîler'in ünlü vezir ailesi Bermekîler'in devamıdır. Babası, fetva konusunda güvenilir fakihlerden Erbil Muzafferiyye Medresesi müderrisi Şehâbeddin Muhammed b. İbrâhîm'dir. Amcalarından Necmeddin b. İbrâhîm, Erbil'in Mücahidiyye Medresesi'nde müderris, Hüseyin b. İbrâhîm ise bir Şâfiî fakihî idi ve Yahyâ b. Muhammed el-Mekkî'den hadis oku-